

A KÖLTŐI ESZKÖZÖK

(rövid áttekintés)

A **szóképek** (vagy *trópusok*) a költői nyelv jellemző kifejezőeszközei. Azonban hiba lenne azt gondolnunk, hogy *metaforát*, *metonímiát* vagy éppen *szinesztéziát* csak költők, írók használtak; a mindennapi beszélgetésekben, szóhasználatban is rendszeresen használunk szóképeket. Amikor a csésze füléről beszélünk, a huszonegyedik század vívmányairól diskurálunk vagy a rádióban a két állomás közti zúgásról, a fehér zajról beszélünk, a fent említett költői képekre hozunk példákat.

Ezek a fogalmak ugyanarra utalnak: a nyelv azon viselkedésére, hogy a megnevezett dolog önmagán túl valami mást jelent.

A **metafora** esetében valamilyen közös jegy alapján kiemelt hasonlóságról beszélünk. A csoport névadója a *metafora* (gör. 'átvitel'), amelyben két dolgot azonosítunk egymással: az egyik dolog nevét átvisszük a másikra.

Teljes metaforáról beszélünk, ha ez mindkét fogalommal kerül megnevezésre: pl.: „*Verocska egy angyal*”, „*te vagy a család legdrágább kincse*”, „*Tito volt az imperializmus láncos kutyája*”... A dolog tulajdonképpen egy *hasonlat*, csak a hasonlítás helyett (*olyan, mint...*) azonosít (*az, ami...*).

Az egytagú metaforában csupán a kép van jelen, a fogalmat a hallgató érzi hozzá: pl.: „*Mit okoskods, te majom?*”, „*...imádom ezt a kis dalos pacsirtát!*” „*a csésze füle*”, „*a fűrészfoga*”...stb, mivel alakjuk hasonló (közös jegy).

A **hasonlat** tulajdonképpen abban különbözik a metaforától, hogy a fogalmak között nem azonosítás, hanem csak hasonlítás található. Ez talán a legegyszerűbb költői eszköz, de legalábbis a leggyakoribb: „*Rút, mint medve, rút...*”, „*feje, mint egy jól fejlett tök*”, „*keze faágként nyúlt előre...*”

A **megszemélyesítés** élettelen dolgot ruház fel valamilyen élő tulajdonságával, jellemzőjével. Szintén nagyon gyakori és egyszerű költői eszköz: „*sóhajtozik a szél*”, „*sír a fűrészfoga*”, „*táncot jár a seprű a kezében*”, „*a kegyetlen hideg ölte meg...*”, „*az idő vasfoga...*” ...

A **szinesztézia** (gör. 'összeérzékelés') az egyik leghatásosabb és mindenképpen nagyon sok lehetőséget hordozó eszköz, amelyben olyan benyomásokat kapcsolunk össze, amelyek különböző érzékelési területekről származnak, ezért hangsúlyosabb szerep jut ilyenkor az asszociációs készségnek. Óvatosan kell azonban vele bánni, mert a befogadó oldaláról nézve mindenképp érthetőnek kell maradnia. A hétköznapi élet fogalmaitól a költészet magaslataiig egyaránt használatos ez a fajta képalkotás - pl.: „*fehér zaj*”, „*éles sikoly*”, „*keserű szemrehányás*”, „*hideg tekintet*”, „*édes teher*”, „*bársony csend inog...*” ...

A szinesztézia eltúlzott használata a legjobb út a **képzavar** felé - ha nagyon költői akar lenni a gondolat, gyakran inkább nevetségessé vagy ízléstelenné válik: pl.: „*gondolatainak búze harsány fénnel keserítette meg érdes üvöltését...*” ...stb.

A metonímia olyan szókép, amely két fogalom közötti térbeli, időbeli vagy anyagbeli érintkezésen, esetleg ok-okozati összefüggésen alapul; jelölhetünk egy dolgot a helyével, pl.: *„alszik az egész ház”*, idejével, pl.: *„a huszonegyedik század vívmányai”*, anyagával, pl.: *„a rabot vasra verik”*, valamint egyéb asszociációs kapcsolatokkal is, mint például a mikor valamire az alkotójának megnevezésével, pl.: *„Olvastad Orwellt?”*, vagy *„Felelünk holnap Bánrétiből?”*

A szinekdoché olyan *metonímia*, amelynek lényege a rész és az egész felcserélése. Amikor az iránt érdeklődünk, hogy hány főre számíthatunk a házibuliban, szinekdochét használunk, hiszen fő (fej) alatt embert, ismerőst értünk. Az is metonímia, amikor az okot fejezzük ki az okozattal, tehát felcseréljük az előzményt és a következményt: pl.: *„arca verítékével keresi kenyerét”*

Végül lássunk két olyan képet, amelyek az eddig tárgyalt szóképeknél összetettebb szerkezetűek! **Az allegória** (gör. *‘másról beszélni’*) a metaforára hasonlít, azonban annál sokkal hosszabb, összetettebb, valóságos külön történet a műben, ami hasonlatszerűen jelenít meg teljes, komplex költői gondolatokat, eseményeket, érzelmeket. Akár egy teljes mű lehet allegória, ezt allegorikus versnek/regénynek nevezzük. Allegória pl Orwell teljes 1984 c. regénye, Jézus példabeszédei a Bibliában, stb... Az allegória mint költői eszköz már átvezet a teljes művek komplex értelmezésének világába.

Az eufemizmus (szépítés) olyan allegorikus körülírás, amelyet valamilyen durva vagy félelmet keltő jelenség helyett mondunk, pl.: *„szilárd alapra helyezem folyó ügyeimet”*, *„dobok egy sárgát”*, *„az örök vadászmezőkön jár”*, *„az ősei száraz lábbal jöttek át a Vörös-tengeren...”*, *„nem az idei nyáron barnult le”*, *„nem kér többé zsíros kenyeret...”*, *„Arany Alkony Idősek Otthona”* ...

Irodalmi példák

Hasonlat:

„Mint komor bikáé, olyan a járása ...”

"Nyári napnak alkonyúlatánál
Megállék a kanyargó Tiszánál
Ott, hol a kis Túr siet beléje,
Mint a gyermek anyja kebelére."

„S a nép, az istenadta nép
Oly boldog rajta, Sire!
Kunyhói mind hallgatva, mint
Megannyi puszta sir.”

„Mint ha pásztortűz ég őszi éjtszakákon,
Messziről lobogva tenger pusztaságon:
Toldi Miklós képe úgy lobog fel nékem
Majd kilenc-tíz ember-öltő régiségben.”

Teljes metafora:

" Szívemnek gyöngyháza, lelkem Iluskája"

„- Ajtó megől fehér galamb,
Ősz bárd emelkedik.”

Egytagú metafora:

"Hé fiúk ! Amott ül egy tűzok magában."

Megszemélyesítés

„Ösztövért kutágas, hórihorgas gémmel
Mélyen néz a kútba s benne vizet kémel.”

„Vagy sohasem láttál olyan forgó szelet,
Mint az, aki mindjárt megbirkózik veled,”